

อัตลักษณ์ของไต้หวันกับความสัมพันธ์ข้ามช่องแคบ*

Taiwan's Identity and Cross-Strait Relations

ปิยะฉัตร จิระฉวีวรรณ**

Piyachat Jirachaweewan

ศุภกาญจน์ พงศ์ยี่หล้า***

Suppakarn Pongyelar

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มุ่งศึกษาการเกิด การพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของไต้หวันที่ดำรงควบคู่ไปกับความสัมพันธ์ข้ามช่องแคบ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพผ่านเอกสารทุติยภูมิในการวิเคราะห์ถึงอัตลักษณ์และผลประโยชน์ของไต้หวัน และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการสร้างอัตลักษณ์และผลประโยชน์ของไต้หวันซึ่งมีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของไต้หวันและจีน เพื่อศึกษาความเกี่ยวเนื่องของอัตลักษณ์ของไต้หวันกับความสัมพันธ์ข้ามช่องแคบ และการขับเคลื่อนการพัฒนาอัตลักษณ์ของไต้หวันกับความสัมพันธ์ข้ามช่องแคบ

ผลการวิจัยพบว่าท่าทีและสถานการณ์ความสัมพันธ์ข้ามช่องแคบ ตลอดจนหลักการทางกฎหมายและสนธิสัญญาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันระหว่างไต้หวัน-จีนก่อให้เกิดสำนึก การพัฒนา และการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของไต้หวันเพิ่มมากขึ้นซึ่งขับเคลื่อนทั้งโดยภาครัฐและภาคประชาชน จนอนาคตทางการเมืองและผู้ปกครองของไต้หวันถูกผูกโยงไปกับการพัฒนาอัตลักษณ์ทางการเมืองกับความสัมพันธ์ข้ามช่องแคบ การพัฒนาอัตลักษณ์ของไต้หวันได้นำมาซึ่งสำนึกในความเป็นไต้หวันและแบ่งแยกจากจีน แต่ไต้หวันก็ยังไม่อาจไปสู่อิสรภาพอย่างเต็มที่ ขณะเดียวกันการพัฒนาอัตลักษณ์ของไต้หวันก่อให้เกิดความไม่แน่นอนต่ออนาคตความสัมพันธ์กับจีนอีกด้วย

คำสำคัญ: อัตลักษณ์ของไต้หวัน, ความสัมพันธ์ข้ามช่องแคบระหว่างไต้หวัน-จีน

* บทความเรื่องนี้เป็นส่วนหนึ่งของภาคนิพนธ์เรื่อง "อัตลักษณ์แห่งชาติของไต้หวันกับความสัมพันธ์ข้ามช่องแคบ"

This article is part of a thesis titled "Taiwan's National Identity and Cross-Strait Relations"

** บัณฑิตปริญญาตรี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพฯ 10900

Bachelor degree Student, Faculty of Social Sciences, Kasetsart University, Bangkok 10900

*** รองศาสตราจารย์ ดร., คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพฯ 10900

Associate Professor, Doctor, Faculty of Social Sciences, Kasetsart University, Bangkok 10900

Received: October 4, 2022 **Revised:** November 21, 2022 **Accepted:** December 26, 2022

Abstract

This research article attempts to study the emergence, development and transformation of Taiwan's identity that exists in parallel with cross-Straits relations. The study employed qualitative research method using secondary data in the analysis of Taiwan's identity and interests, and factors influencing Taiwan's identity and interests, which affect Taiwan-China relations.

The research found that stances and cross-straits relationships as well as legal principles and treaties from the past to the present between Taiwan and China have created awareness, development and the increase in the transformation of Taiwan's Identity. These are induced by the government and the public sectors and make the future of Taiwan's political power and rulership tie to the development of political identity and cross-Straits relations. This development of Taiwan's identity has brought about a sense of Taiwanese-ness and divided itself from China. Yet Taiwan is still unable to achieve full independence, and furthermore the development of Taiwan's identity creates uncertainty for the future of relations.

Keywords: Taiwan's Identity ,Cross-Straits Relations

บทนำ

ตามอนุสัญญามอนเตวิโดที่ว่าด้วยสิทธิและหน้าที่ของรัฐ ใต้หวันมีคุณสมบัติของความเป็นรัฐครบถ้วนสมบูรณ์ กล่าวคือใต้หวันก็มีดินแดนที่แน่นอน มีประชากรอาศัยมายาวนาน มีรัฐบาลที่ปกครองตนเอง แม้หลายประเทศจะทำข้อตกลงทางการค้าหรือสานสัมพันธ์กับใต้หวัน แต่ใต้หวันก็ยังไม่ได้รับการรับรองทางการทูตจากประเทศส่วนใหญ่และยังไม่มีเป็นที่รู้จักกันอย่างเป็นทางการในฐานะรัฐอธิปไตย ทั้งนี้อุปสรรคความเป็นรัฐอธิปไตยเป็นผลมาจากแรงกดดันจากจีนที่ปัจจุบันกลายเป็นประเทศมหาอำนาจ ได้กำหนดว่า ภายใต้การดำรงอยู่ของสองรัฐที่อ้างว่าเป็นประเทศจีนนั้น จะมีเพียงหนึ่งรัฐเท่านั้นที่เรียกว่าประเทศจีน (พิพิธญาณ์ แสงปัญญา, 2561) โดยจีนมองว่าใต้หวันเป็นส่วนหนึ่งของจีน (Kristine Yeh Koopman, 2016) ด้วยความกลัวที่จะถูกโจมตีอำนาจทางเศรษฐกิจและผลประโยชน์หลายประเทศรวมถึงองค์กรระหว่างประเทศต่างสนับสนุนการอ้างสิทธิ์บนใต้หวันของจีนมากกว่าและไม่ถือว่าใต้หวันเป็นรัฐอธิปไตยอย่างเป็นทางการ อย่างไรก็ตามใต้หวันไม่ยอมรับการเป็นส่วนหนึ่งของจีนและต้องการแสวงหาการเป็นรัฐอธิปไตยอย่างเป็นทางการมาโดยตลอด ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับใต้หวันแม้จะมีการปรับความสัมพันธ์กันให้ใกล้ชิดมากขึ้นจากการบูรณาการทางเศรษฐกิจแต่ก็ไม่อาจนำไปสู่ความร่วมมืออย่างถาวร ความเป็นชาตินิยมของจีนที่กำลังเติบโตนี้ ประกอบกับการเติบโตของอัตลักษณ์ในใต้หวันที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงยิ่งเพิ่มความขัดแย้งมากขึ้น ซึ่งอัตลักษณ์ของใต้หวันมีความเชื่อมโยงและส่งผลอย่างมากต่อความสัมพันธ์ระหว่างใต้หวันกับจีนอย่างมีนัยยะสำคัญ กล่าวคือ

การที่ไต้หวันพัฒนาอัตลักษณ์เป็นผลมาจาก ทั้งความพยายามแข่งขันในการเป็นจีนเดียวที่แท้จริงในช่วงแรก ความพยายามที่จะหลุดพ้นจากการถูกกดขี่ จนกระทั่งพัฒนามาเป็นความเป็นไต้หวันที่แตกต่างกันจากจีน ขณะเดียวกันท่าทีและนโยบายความสัมพันธ์กับจีน ก็เป็นผลมาจากการผลักดันของรัฐบาลและความต้องการของประชาชนชาวไต้หวันเองที่มุ่งระบุอัตลักษณ์ของตน การเติบโตของอัตลักษณ์ของไต้หวันนำมาซึ่ง ความต้องการที่จะกำหนดอนาคตทางการเมืองด้วยตนเองและมีผลต่อการนิยามของประชาชนชาวไต้หวัน แนวโน้มนี้ผลักดันให้จีนกับไต้หวันห่างกันมากขึ้นและอนาคตของไต้หวันนั้นมีแนวโน้มที่จะเอนเอียงไปหา เอกราชมากกว่าในอดีต (Vincent Wei-cheng Wang, 2017)

ทั้งนี้เมื่อพิจารณาจากประวัติศาสตร์และบริบททางการเมือง รวมทั้งเศรษฐกิจและสังคมระหว่าง ไต้หวันกับจีน จะเห็นได้ว่าการพัฒนาอัตลักษณ์ของไต้หวันกับความสัมพันธ์ข้ามช่องแคบนั้นมีความเกี่ยวเนื่อง กันอยู่เสมอมาและการพัฒนาอัตลักษณ์ในไต้หวันนั้นเชื่อมโยงกับการแสวงหาเอกราชมาย่างแยกไม่ออก อีกทั้งการเมืองภายในไต้หวันยังสะท้อนถึงการเมืองระหว่างช่องแคบอีกด้วย การเกิดอัตลักษณ์ของไต้หวัน เป็นตัวขับเคลื่อนหลักทางการเมืองของชาวไต้หวันในความสัมพันธ์ข้ามช่องแคบและยังนำมาซึ่งการแข่งขัน ทางการเมืองภายในประเทศ เห็นได้จากการแข่งขันระหว่างพรรคก๊กมินตั๋ง (KMT) กับพรรคประชาธิปไตยก้าวหน้า (DPP) ที่มักจะสัมพันธ์อยู่กับประเด็นความสัมพันธ์ข้ามช่องแคบ ด้วยเหตุนี้จึงนำมาสู่หัวข้อวิจัย เรื่องอัตลักษณ์ของไต้หวันกับความสัมพันธ์ข้ามช่องแคบ โดยจะศึกษาเกี่ยวกับการเกิด การพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของไต้หวันที่ดำรงอยู่ควบคู่ไปกับความสัมพันธ์ข้ามช่องแคบ

การทบทวนวรรณกรรม

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยแบ่งตามกลุ่มงานออกเป็น 4 กลุ่ม กลุ่มแรก คือ ความสัมพันธ์ข้ามช่องแคบระหว่างไต้หวันกับจีน พบว่ามีประเด็นและข้อสรุปที่เหมือนกันหลายประเด็น ทั้งสาเหตุของความขัดแย้ง รูปแบบความสัมพันธ์ ปัญหาและอุปสรรคต่อความสัมพันธ์ ตลอดจนท่าทีในอนาคต ที่อาจนำไปสู่การตัดสินใจในอนาคตของไต้หวันกับจีน Vincent Wei-cheng Wang (2017), Kristine Yeh Koopman (2016) และพิริชญ์ แสงปัญญา (2561) ต่างชี้ว่าเป็นผลมาจากการที่ชาวไต้หวันและชาวจีน ยึดถืออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและการเมืองที่แตกต่างกันมากขึ้น แม้มีการพัฒนาทางเศรษฐกิจ การเมือง และขอบเขตของความสัมพันธ์เข้าด้วยกัน ปฏิสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจเติบโตขึ้นในระดับที่ต้องพึ่งพาซึ่งกันและกัน แต่ความต่างทางอัตลักษณ์ชาติที่ยังคงอยู่ทำให้ทั้งสองถอยห่างกันมากขึ้น การบรรจบกันทางการเมือง ของทั้งสองเป็นไปได้ยาก ขณะที่การปรองดองก็ไม่เป็นที่พอใจสำหรับชาวจีนและชาวไต้หวันอีกต่อไป แต่การแยกตัวออกจากกันอย่างถาวรก็อาจเกิดขึ้นได้ในเร็ววัน เพราะจีนไม่ยอมรับ อีกทั้งชาวไต้หวันบางส่วน ก็ยังไม่พร้อมที่จะแยกตัวอย่างอิสระหรือยังคงอยากรักษาไว้ซึ่งสถานะเช่นนี้ต่อไป รวมถึงชาติอื่น ๆ ก็ยังคง ไม่กล้าเสี่ยงต่อการต่อต้านจีนและหันมาสนับสนุนไต้หวันอย่างชัดเจน แต่สิ่งสำคัญคือชาวไต้หวันต้องการที่จะมีอำนาจในการกำหนดและตัดสินใจในอนาคตทางการเมืองของตนเอง

งานกลุ่มที่สอง นโยบายจีนเดียว ต่างก็อธิบายว่าในขั้นต้นนโยบายนี้เป็นเพียงตัวแทนทัศนะของเจียง ไคเช็กและเหมา เจ๋อตงที่ทั้งสองฝ่ายโต้แย้งกันว่ารัฐบาลของพวกเขาเป็นหนึ่งในจีนที่แท้จริง ประเทศที่ต้องการสัมพันธ์ทางการทูตกับจีนจำเป็นต้องยอมรับแค่อย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้นว่าไต้หวันหรือจีนอยู่ในฐานะที่เป็นประเทศจีนอย่างเป็นทางการ แต่ต่อมานโยบายจีนเดียวได้เปลี่ยนแปลงไป ไม่ใช่ชนโยบายที่มีเพียงจีนเดียวเท่านั้น ที่มีอยู่ แต่จีนเป็นจีนแผ่นดินใหญ่ซึ่งไม่รวมไต้หวันอีกต่อไปและไต้หวันเป็นรัฐเอกราชของตนเอง (Kristine Yeh Koopman, 2016; Dalton Lin, 2022)

งานกลุ่มที่สาม อัตลักษณ์ของชาวไต้หวัน ซึ่งเป็นประเด็นที่มีความซับซ้อนเป็นอย่างมาก Shelley Rigger (2003) ได้จำแนกอัตลักษณ์ของไต้หวันออกเป็น 3 รูปแบบ ได้แก่ อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์/กลุ่มชาติพันธุ์ย่อย จำแนกจากมณฑลภูมิภาคเดิมของผู้คนในไต้หวัน อัตลักษณ์แห่งชาติ จำแนกผ่านมิติทางวัฒนธรรม ชาติพันธุ์และประวัติศาสตร์ และอัตลักษณ์ทางการเมือง หมายถึงความเป็นพลเมือง การให้ความสำคัญกับสิทธิพลเมืองและประชาธิปไตย ซึ่งอัตลักษณ์ในแต่ละรูปแบบมีความแตกต่างหลากหลาย ซับซ้อน และอาจจะขัดแย้งกันทั้งในตัวเองและข้ามอัตลักษณ์ อีกทั้งมีความเชื่อมโยงกับอิสรภาพของไต้หวันหรือการผนวกรวมกับจีนอีกด้วย ขณะที่ Chang Yen Tsai (2007) จำแนกอัตลักษณ์ของไต้หวันเป็นอัตลักษณ์แห่งชาติ อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ และ อัตลักษณ์ของพรรคการเมือง และวิเคราะห์ถึงอัตลักษณ์ของไต้หวันว่าพัฒนามาจากประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ที่เกี่ยวข้องกับจีนแผ่นดินใหญ่ แต่มีการปรับเปลี่ยนตามประสบการณ์ทางการเมือง สภาพแวดล้อมต่างๆ และ ภาวะผู้นำทางการเมืองของชาวไต้หวัน Chang เน้นศึกษาพัฒนาการทางการเมืองของไต้หวันที่มีต่ออัตลักษณ์ของชาวไต้หวันและเสนอว่าปัจจัยทางการเมือง วัฒนธรรม และสังคมมีผลต่อการพัฒนาอัตลักษณ์ไต้หวัน โดยการเมืองเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการสร้างอัตลักษณ์แห่งชาติ ชาติพันธุ์ และพรรคการเมือง ส่วนบทความเรื่องอัตลักษณ์ไต้หวันในยุคโลกาภิวัตน์ของวอเรนซ์ โกวิทเสถียรชัย (2012) ชี้ว่าช่วงแรกอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์อาจมีบทบาท ในการเป็นเครื่องมือต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย แต่ต่อมาอัตลักษณ์แห่งชาติเป็นสิ่งสำคัญกว่าในการกำหนดความแตกต่างในการจัดกลุ่มทางการเมืองในไต้หวัน

งานกลุ่มที่สี่ ความเป็นประชาธิปไตยและอัตลักษณ์ของชาวไต้หวันและผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างไต้หวัน-จีน อาทิงงานของ Yitan Li (2013) และ Richard Bush and Ryan Hass (2019) มีข้อเสนอไปในทิศทางเดียวกันว่าประชาธิปไตยและอัตลักษณ์ของชาวไต้หวันนั้นเกิดและเติบโตขึ้นในหมู่คนไต้หวันมาโดยตลอด ประชาธิปไตยและอัตลักษณ์ของชาวไต้หวันที่เกิดขึ้นนี้ส่งผลต่อความสัมพันธ์ทั้งสองเป็นอย่างมาก ในแง่ของความตึงเครียดและทำให้ความสัมพันธ์ทั้งสองถดถอยห่างมากขึ้น

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องทั้ง 4 กลุ่มนี้พบว่าความสัมพันธ์ระหว่างไต้หวัน-จีนล้วนตั้งอยู่บนประเด็นของการระบุและแสวงหาอัตลักษณ์บนดินแดนไต้หวันของทั้งไต้หวันและจีน ซึ่งประเด็นเรื่องอัตลักษณ์นี้เป็นส่วนสำคัญที่ก่อให้เกิดความร่วมมือและขัดแย้งระหว่างจีนกับไต้หวันมาโดยตลอด ด้วยเหตุนี้การทำความเข้าใจความเชื่อมโยงระหว่างอัตลักษณ์ของไต้หวันกับความสัมพันธ์ข้ามช่องแคบจึงมีความสำคัญอย่างมาก

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

เพื่อศึกษาความเกี่ยวเนื่องของอัตลักษณ์ของไต้หวันกับความสัมพันธ์ข้ามช่องแคบ และการขับเคลื่อนการพัฒนาอัตลักษณ์ของไต้หวันกับความสัมพันธ์ข้ามช่องแคบ

ขอบเขตของการวิจัย

งานชิ้นนี้เป็นการศึกษาผ่านมุมมองของไต้หวันเป็นหลัก ในส่วนของอัตลักษณ์ไต้หวันจะมุ่งศึกษาการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของไต้หวันและความสัมพันธ์ข้ามช่องแคบ หรือความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีนของไต้หวัน โดยเริ่มศึกษาตั้งแต่การถอยร่นของก๊กมินตั๋งและย้ายรัฐบาลสาธารณรัฐจีนมายังไต้หวันในปี 1949 จนถึงปัจจุบัน เพราะถือเป็นจุดเริ่มต้นของความสัมพันธ์ข้ามระหว่างจีนกับไต้หวันอย่างเป็นทางการ ผู้ศึกษาจะวิเคราะห์การพัฒนาเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของไต้หวัน โดยทบทวนภูมิหลังการเมืองทั้งภายในประเทศไต้หวัน และความสัมพันธ์ข้ามช่องแคบ เพื่อให้เห็นถึงความสัมพันธ์ข้ามช่องแคบไต้หวัน-จีนที่เกี่ยวข้องอยู่กับการพัฒนา อัตลักษณ์ของไต้หวัน ในส่วนอัตลักษณ์ของไต้หวันศึกษาผ่านการเคลื่อนไหวทางการเมืองภายในประเทศและบริบทสภาพแวดล้อมทางการเมืองระหว่างประเทศ

ระเบียบวิธีการวิจัย

การศึกษานี้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้เอกสารต่างๆที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ บทความวิชาการและงานวิจัยทั้งภาษาอังกฤษและภาษาไทย เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ข้ามช่องแคบที่เกี่ยวข้องอยู่กับการเกิดการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงของอัตลักษณ์ไต้หวัน

ผลการศึกษา

ภาพรวมท่าทีและสถานการณ์ความสัมพันธ์ข้ามช่องแคบตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ไต้หวันมีประวัติศาสตร์ซับซ้อนกับจีนอย่างยาวนาน ในสมัยที่จีนยังเป็นจักรวรรดิ ไต้หวันได้ตกเป็นส่วนหนึ่งของจีน ประเทศจีนได้มีการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองมาเรื่อยๆจนกระทั่งพรรคคอมมิวนิสต์ได้รับ ชัยชนะ ก๊กมินตั๋งได้ถอยร่นและย้ายรัฐบาลสาธารณรัฐจีนมายังไต้หวัน จึงเป็นจุดเริ่มต้นของปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองอย่างชัดเจน เนื่องจากทั้งสองต่างก็มองว่าตนเป็นประเทศจีนอย่างเป็นทางการและพยายามแสดงสถานะของตนแข่งกันมาโดยตลอด มีการแย่งกันเป็นกระบอกเสียงของประชาชนจีนในเวทีโลก ช่วงแรกไต้หวันเป็นที่ยอมรับแต่ในภายหลังประเทศส่วนใหญ่หันมาให้การยอมรับจีนแทน จนไต้หวันสูญเสียสมาชิกภาพในฐานะประเทศตัวแทนชาวจีนให้กับจีนในปี 1971 และถูกถอนการรับรองว่าสาธารณรัฐจีนมีฐานะเป็นรัฐ ไต้หวันจึงกลายเป็นดินแดนที่จีนอ้างว่าเป็นส่วนหนึ่งของจีนตั้งแต่นั้นมา

การต่อสู้ทางการเมืองของก๊กมินตั๋งและคอมมิวนิสต์จีนก่อให้เกิดเป็นปัญหาความความขัดแย้งสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน เมื่อเจียง ไคเช็กอสัญกรรม เจียง จิงก๊วกก็ยังคงปกครองแบบอำนาจนิยมต่อไป แต่ด้วยแรงกดดันจากทั้งภายในและภายนอก ทำให้รัฐบาลเริ่มมีการปฏิรูปการเมืองให้เป็นประชาธิปไตยมากขึ้นโดยเริ่มตั้งแต่ปี 1986 และต่อมาได้หัวนค่อยๆเข้าสู่ระบอบประชาธิปไตยเต็มรูปแบบ ในแต่ละช่วงเวลา ความสัมพันธ์ได้หัวนต่อจีนมีทั้งช่วงที่สนับสนุนการประกาศเอกราชเพื่อแยกออกจากจีนและช่วงใกล้ชิดกับจีนขึ้นอยู่กับผู้นำในขณะนั้น ด้วยเหตุนี้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างทั้งสองจึงยังคงดำรงอยู่และ ไม่อาจหาทางออกได้มาจนถึงในปัจจุบัน เนื่องจากความซับซ้อนของทั้งจีน-ไต้หวันและความเห็นที่แตกต่างกันในไต้หวันนั่นเอง ด้วยเหตุนี้ ในการศึกษาปัญหาความสัมพันธ์ข้ามช่องแคบจำเป็นที่จะต้องกล่าวถึงการเกิด การพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของไต้หวัน เนื่องจากความสัมพันธ์ข้ามช่องแคบนั่น ตั้งอยู่บนประเด็นสำคัญคือการแสวงหาความเป็นรัฐอธิปไตยของไต้หวันและปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอย่างยาวนานนั้นเกี่ยวเนื่องอยู่กับเรื่องของอัตลักษณ์ความเป็นชาติ

การเกิด การพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของไต้หวัน

การพัฒนาอัตลักษณ์ของไต้หวันส่งผลสำคัญต่อความสัมพันธ์ระหว่างไต้หวันกับจีน ความสนใจของชนชั้นนำทางการเมืองในไต้หวันได้ถูกดึงไปที่ปัญหาอัตลักษณ์ โดยอัตลักษณ์ในไต้หวันมักผูกติดกับคำถามที่ว่าไต้หวันควรหรือไม่ควรเป็นส่วนหนึ่งของจีน การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์นี้เป็นรากฐานให้ไต้หวันกลายเป็นประเทศเอกราชทางนิตินัย อำนาจอธิปไตยภายนอกของไต้หวันจึงเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของไต้หวัน (Yang Zhong, 2016) การเกิด การพัฒนา และการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ในไต้หวันมีความสำคัญอย่างมาก เพราะจะเห็นถึงสาเหตุความขัดแย้ง ท่าที สถานการณ์และนโยบายของจีน-ไต้หวัน และการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ในไต้หวันมีผลอย่างมากต่ออนาคตความสัมพันธ์ของทั้งสองที่ไม่แน่นอนมากขึ้น การที่คนส่วนใหญ่ในไต้หวันปฏิเสธที่จะระบุตัวตนว่าเป็นชาวจีนนำมาซึ่งความกังวลต่อจีนว่าจะทำลายโอกาสในการรวมประเทศในอนาคตอย่างมากจึงกดดันและขู่บังคับทางการทหาร ซึ่งหากศึกษาจะพบว่าอัตลักษณ์ของไต้หวันถูกกำหนดและเปลี่ยนแปลงในด้านการเมืองหรือรัฐ ความสัมพันธ์ภายนอกของไต้หวันกับจีนและทั่วโลก มากกว่าทางด้านวัฒนธรรมหรือชาติพันธุ์ การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของจีนกับไต้หวันอยู่บนกระบวนการที่แตกต่างกันที่เกิดขึ้นในระหว่างขั้นตอนทางประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกันและความแตกต่างของสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศ ไม่ใช่จากการสร้างวัฒนธรรมชาติพันธุ์ใหม่ภายในของไต้หวัน อัตลักษณ์ไต้หวันเริ่มที่จะเพิ่มขึ้นในช่วงต้นปี 1990 ส่วนอัตลักษณ์จีนเริ่มลดลง และภายหลังจากปี 2000 คนไต้หวันไม่ได้ปฏิเสธวัฒนธรรมหรือเชื้อชาติพันธุ์จีน แต่ปฏิเสธการเป็นพลเมืองของจีนและระบุว่าตนเป็นคนสัญชาติไต้หวันในฐานะรัฐอธิปไตย (Shiau-Chi Shen, 2013) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าอัตลักษณ์ของไต้หวันเป็นการนิยามโดยการยอมรับของชาวไต้หวันว่าไต้หวันเป็นรัฐอธิปไตยที่แยกจากจีน ไต้หวันเป็นรัฐชาติที่กำหนดโดยอำนาจอธิปไตยและที่ตั้งทางภูมิศาสตร์แทนที่จะเป็นรัฐชาติที่สร้างขึ้นจากวัฒนธรรมไต้หวันที่มีโดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ (Yang Zhong, 2016) ยกตัวอย่างจากการให้สัมภาษณ์ของ Shu Shennan นักศึกษา ด้านธุรกิจที่กล่าวว่า

“ผมเกิดในไต้หวัน อาศัยอยู่ในไต้หวัน ดังนั้นแน่นอนว่าผมคือชาวไต้หวัน ไม่ใช่ชาวจีน เราเพียงแค่มีสันกำเนิดจากจีน” ซึ่งจะเห็นนัยยะสำคัญจากประโยคข้างต้นที่ว่า เป็นการระบุว่าตนเป็นคนไต้หวันไม่ใช่พลเมืองจีน หากแต่มีรากฐานมาจากจีน (วรอนงค์, 2012) ทั้งนี้การเกิด การพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของไต้หวันสามารถแบ่งได้เป็น 3 ช่วงเวลา ดังนี้

1. อัตลักษณ์ของไต้หวันช่วงก่อนการย้ายที่ทำการของก๊กมินตั๋งในปี 1949

ไต้หวันก่อนที่ก๊กมินตั๋งจะอพยพรัฐบาลสาธารณรัฐจีนมานั้น เดิมเป็นที่อาศัยของชาวพื้นเมืองและกลายเป็นอาณานิคมชาติต่าง ๆ รวมถึงจีน หลังจากที่รัฐบาลราชวงศ์ชิงเอาชนะด้วยกองกำลังทหารและเข้าควบคุมไต้หวัน ไต้หวันได้ถูกตั้งให้เป็นจังหวัดหนึ่งในการปกครองของมณฑลฝูเจี้ยนในปี 1885 ต่อมาได้ยกไต้หวันให้ญี่ปุ่นหลังจากที่พ่ายแพ้ต่อญี่ปุ่นในสงครามจีน-ญี่ปุ่นครั้งแรก ผลจากการยึดครองของญี่ปุ่นในไต้หวันก่อให้เกิดอัตลักษณ์ของไต้หวันขึ้นเป็นครั้งแรก (Melissa Brown, 2008: 8) ชาวไต้หวันในท้องถิ่นและผู้อพยพได้หลอมรวมเป็นหนึ่งเดียวกันเพื่อต่อต้านการคุกคามจากญี่ปุ่น (Yitan Li, 2014)

2. อัตลักษณ์ของไต้หวันระหว่างปี 1949 - 1987

ภายหลังการสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สอง เมื่อญี่ปุ่นแพ้สงครามไต้หวันได้กลับคืนจีนอีกครั้งตามปณิญาพอสถิตที่ระบุว่าไต้หวันจะถูกส่งกลับไปยังสาธารณรัฐจีนซึ่งเป็นจีนแผ่นดินใหญ่ที่ควบคุมโดยพรรคก๊กมินตั๋ง ภายใต้การปกครองไต้หวันของเจียง ไคเช็ก ได้มีการใช้นโยบายในการ ‘รวมกลุ่ม’ ชาวไต้หวันให้เป็นจีน (Stephane Corcuff, 2002) เสริมสร้างค่านิยมและวัฒนธรรมจีนในไต้หวัน และได้ดำเนินนโยบายกำจัดอัตลักษณ์ของไต้หวันที่แตกต่างจากจีนด้วยการใช้ความรุนแรงอย่างต่อเนื่อง KMT ยังยึดจีนแผ่นดินใหญ่เป็นบ้านเกิดและเป็นพื้นฐานเอกลักษณ์ประจำชาติด้วยคำปฏิญาณว่าจะ ‘ฟื้นฟูและกอบกู้แผ่นดินใหญ่อีกครั้ง’ และยึดเอาประเทศจีนเป็นรากฐานของความคิดโดยไม่หลงเหลือเอกลักษณ์ของชาวพื้นเมือง การปกครองของก๊กมินตั๋งทำให้ชาวไต้หวันจำนวนมากรู้สึกแปลกแยก ถูกกดขี่ และกลายเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ครั้งที่สองในไต้หวัน ชาวไต้หวันจำนวนมากเชื่อมโยงจีนกับวัฒนธรรมจีนเข้ากับการปกครองแบบเผด็จการและการปราบปรามของก๊กมินตั๋ง (Dahlia Gottlieb, 2017) สิ่งเหล่านี้จึงนำมาซึ่งความต้องการในการทำให้ไต้หวันเป็นประชาธิปไตยอย่างมาก เพราะปรารถนาที่จะเอาชนะรัฐบาลฝ่ายเดียวภายใต้พรรคชาตินิยมจีนอย่าง KMT ที่เข้ามาปกครองไต้หวัน ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ที่ถูกพัฒนาขึ้นจากความต้องการที่จะหลุดพ้นจากการปกครองแบบเผด็จการจากผู้นำที่ถอยร่นมาจากจีนและมาจากการที่เห็นถึงการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ของจีนอีกด้วย นำมาซึ่งความต้องการในการทำให้ไต้หวันเป็นประชาธิปไตยและทำให้การปกป้องอัตลักษณ์และคุณค่าประชาธิปไตยของชาวไต้หวันถูกโยงเข้าด้วยกัน ขณะเดียวกันชาวจีนไม่ได้ถูกมองว่าเป็นพี่น้องหากแต่เป็นคนอื่น (Dahlia Gottlieb, 2017) นโยบายกลืนกลายไต้หวันของ KMT นอกจากก่อให้เกิดอัตลักษณ์ขึ้นใหม่ที่เชิดชูความเป็นจีนขึ้นจากความพยายามของรัฐบาล แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นจุดกำเนิดทางประวัติศาสตร์ของลัทธิชาตินิยมในไต้หวัน ชาวไต้หวันจำนวนมากมองว่าจีนเป็นคนนอกและชาวไต้หวันเป็นชุมชนที่แตกต่างจากชาวจีนเหล่านี้ จนเกิดการเคลื่อนไหวเรียกร้องเอกราชของไต้หวัน

3. อัตลักษณ์ของไต้หวันระหว่างปี 1988 - 2017

ในทศวรรษ 1980 การสร้างอัตลักษณ์ทางระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยของไต้หวันเริ่มเกิดขึ้น และ มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จะเห็นได้ว่าอัตลักษณ์ของไต้หวันระหว่างปี 1988 เป็นต้นมาเป็นผลมาจากการเป็นประชาธิปไตย ทั้งการสิ้นสุดของกฎอัยการศึกในปี 1987 และการอนุญาตจากรัฐบาลให้มีฝ่ายค้าน ตลอดจนมีการเลือกตั้งถือเป็นการเริ่มต้นของการเป็นประชาธิปไตยของไต้หวัน อีกทั้งกระบวนการทำให้เป็นประชาธิปไตยของไต้หวันได้ก่อให้เกิดการนิยามความหมายใหม่แก่อัตลักษณ์และผลประโยชน์แห่งชาติของไต้หวันว่าชาวไต้หวันเป็นผู้กำหนดอนาคตของไต้หวันเองจนเกิดเป็นอัตลักษณ์ทางการเมืองของไต้หวัน ด้วยเหตุนี้ชาตินิยมของไต้หวันจึงมีความโดดเด่นอย่างมากและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมก็ได้รับความนิยมมากขึ้น เห็นได้จากในช่วงของรัฐบาลจากพรรคประชาธิปไตยก้าวหน้าได้ส่งเสริมกระบวนการ “De-sinification” คือ การทำให้เป็นไต้หวัน (Taiwanisation) โดยเน้นความเป็นอัตลักษณ์ของความเป็นไต้หวัน (Daniel C. Lynch, 2010: 693 - 717) ที่สำคัญที่สุดคือทั้งประชาชนและรัฐบาลในไต้หวันต่างมองว่าการรวมแผ่นดินใหญ่ในทันทีภายใต้เงื่อนไขของจีนจะหมายถึงการพังทลายของเสรีภาพทางการเมืองที่ยากจะชนะ (Dongtao Qi, 2012: 973 - 991) ดังนั้นการสร้างความเป็นประชาธิปไตยของไต้หวัน จึงส่งผลต่อการส่งเสริมการปกป้องประชาธิปไตยอย่างต่อเนื่อง ขณะเดียวกันก็ปฏิเสธระบอบการเมืองที่ปกครองโดยจีนแผ่นดินใหญ่ เพิ่มความรู้สึกเป็นปรปักษ์ต่อจีน และปฏิเสธการอ้างสิทธิ์อธิปไตยของจีนเหนือไต้หวันอย่างสิ้นเชิง ประชาธิปไตยในไต้หวันจึงได้กลายเป็นประเด็นสำคัญที่บ่งบอกถึงความแตกต่างทางการเมืองและสังคมระหว่างไต้หวันกับจีนแผ่นดินใหญ่ การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ที่เกิดจากความเป็นประชาธิปไตยของไต้หวันมีความสำคัญอย่างยิ่งในการทำให้ผู้คนจำนวนมากในไต้หวันคิดว่าตัวเองมีอัตลักษณ์ทางสังคมและการเมืองที่แตกต่างจากชาวจีน (Yitan Li, 2014: 119-142) ยิ่งไต้หวันเป็นประชาธิปไตยมากขึ้นเท่าไร ความต้องการในการรวมตัวกับจีนก็ยิ่งลดลงมากขึ้น

การพัฒนา การเปลี่ยนแปลง และผลจากอัตลักษณ์ของไต้หวัน โดยเฉพาะการนิยามขอบเขตของรัฐที่เปลี่ยนแปลงไป ความต้องการที่จะแยกตัวออกจากจีนแผ่นดินใหญ่และการต้องการได้รับการยอมรับว่าไต้หวันเป็นรัฐอธิปไตยส่งผลให้มีการสร้างวัฒนธรรมภายในไต้หวันเพื่อแสวงหาเอกราชและอำนาจอธิปไตยของชาติ ฉะนั้นการที่คนส่วนใหญ่ในไต้หวันปฏิเสธที่จะระบุตัวตนว่าเป็นชาวจีน เป็นการบ่อนทำลายโอกาสในการรวมประเทศในอนาคตอย่างมากซึ่งอาจจะนำมาสู่การกดดันจากจีนเพื่อให้ไต้หวันรวมตัวกับจีน ในทางกลับกันการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของชาวไต้หวันจะเป็นรากฐานให้ไต้หวันกลายเป็นประเทศเอกราชทางนิตินัยได้จึงนำมาสู่การสนับสนุนหรือหวงเหวนในอัตลักษณ์นี้ อีกทั้งความสนใจของชนชั้นนำทางการเมืองของไต้หวันยังได้ถูกดึงไปที่ปัญหาอัตลักษณ์ในไต้หวัน ซึ่งแนวโน้มนี้จะผลักดันความสัมพันธ์ข้ามช่องแคบจีนกับไต้หวันห่างกันมากขึ้นและย่อมส่งผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองอย่างมาก (Chi-hung Wei and Christina J. Lai, 2017: 136-138)

อัตลักษณ์ของไต้หวันกับความสัมพันธ์ข้ามช่องแคบ

จากประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาจะพบว่าความสัมพันธ์ที่ตึงเครียดมาบิ่บทาทางการเมืองของพรรค KMT และ DPP นั้นส่งผลอย่างมากต่อความสัมพันธ์ข้ามช่องแคบ เป็นการสลับกันระหว่างมุมมองของความสัมพันธ์ข้ามช่องแคบ ระหว่างมุมมองที่มุ่งรวมกันเป็นเอกภาพกับการแสวงหาอิสระจากจีน รัฐบาลไต้หวันสนับสนุนอัตลักษณ์จีนเดียวจะให้ความสำคัญกับการปรับปรุงความสัมพันธ์ข้ามช่องแคบ ดังนั้นจึงมีแนวทางที่เป็นไปในทางประนีประนอม ขณะที่รัฐบาลที่สนับสนุนอัตลักษณ์ของไต้หวันมีแนวโน้มที่จะใช้นโยบายเผชิญหน้า อย่างไรก็ตาม ในแง่ของเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของไต้หวันที่ยังต้องพึ่งพาทางเศรษฐกิจกับจีน ทำให้ชาวไต้หวันไม่อาจที่จะปฏิเสธความสัมพันธ์กับจีนไปได้เลย เห็นได้จากผลการเลือกตั้งในปี 2012 ที่ส่งผลให้หม่า อิงจิว ชนะการเลือกตั้งด้วยนโยบายพัฒนาความสัมพันธ์ข้ามช่องแคบกับจีนที่ใกล้ชิดขึ้น (Yitan Li, 2014: 119-142) ทั้งนี้ความสัมพันธ์ ความเกี่ยวเนื่องและผลจากการพัฒนาอัตลักษณ์ของไต้หวันกับปัญหาความขัดแย้งระหว่างไต้หวัน-จีนสามารถวิเคราะห์ได้ดังนี้

1. อัตลักษณ์ของไต้หวันกับความสัมพันธ์ข้ามช่องแคบระหว่างปี 1949 -1987

ดังที่กล่าวข้างต้น อัตลักษณ์ของไต้หวันและจีนเหมือนกัน คือ เกิดจากการต่อสู้เพื่อความเป็นจีน ระหว่างพรรคก๊กมินตั๋งในดินแดนไต้หวันและพรรคคอมมิวนิสต์จีนในดินแดนจีนทำให้กรอบความคิดที่กำหนดระดับประเทศของไต้หวันในขณะนั้น ซึ่งออกแบบโดยระบอบการปกครองของ KMT คือการมองว่าไต้หวันก็เป็นจีนและเป็นจีนที่ครอบคลุมทั้งดินแดนในจีนแผ่นดินใหญ่ แม้จะออกจากแผ่นดินใหญ่มานานแต่ก็ยังยึดจีนแผ่นดินใหญ่เป็นบ้านเกิดและเป็นพื้นฐาน ในระหว่างการปกครองของเจียง ไคเช็กโดยทั่วไป ความสัมพันธ์ข้ามช่องแคบยังไม่มี ความขัดแย้งใด ๆ อัตลักษณ์ระหว่างผู้คนในจีนและไต้หวันยังคงเกี่ยวข้องกับเรื่องของจีนเดียว ทั้งสองฝ่ายต่างเชื่อว่าจีนแผ่นดินใหญ่และเกาะไต้หวันจะต้องรวมเป็นหนึ่งเดียวกัน ซึ่งในช่วงก่อนปี 1971 เจียง ไคเช็ก ได้รับการยอมรับในระดับสากลว่าเป็นรัฐบาลที่ชอบด้วยกฎหมายเพียงแห่งเดียวของจีน เพราะมีที่นั่งในองค์การสหประชาชาติ แต่ในภายหลังสูญเสียสมาชิกภาพในฐานะตัวแทนชาวจีนให้กับสาธารณรัฐประชาชนจีน สถานการณ์ทางการเมืองในไต้หวันค่อยๆเปลี่ยนแปลงไป หลังการเสียชีวิตของเจียง ไคเช็ก เจียง จิงกวอก็ยังคงปกครองแบบอำนาจนิยมต่อไป แต่ด้วยแรงกดดันจากทั้งภายในและภายนอก ทำให้รัฐบาลเริ่มมีการปฏิรูปการเมืองให้เป็นประชาธิปไตยมากขึ้นโดยเริ่มตั้งแต่ปี 1986 และต่อมาไต้หวันค่อย ๆ เข้าสู่ระบอบประชาธิปไตยเต็มรูปแบบ จนกระทั่งมีการยกเลิกกฎอัยการศึกในปี 1987

2. อัตลักษณ์ของไต้หวันกับความสัมพันธ์ข้ามช่องแคบหลังปี 1987 เป็นต้นมา

ช่วงเวลานี้เป็นยุคของอัตลักษณ์ไต้หวันที่แตกต่างกันจากจีนและการต่อสู้เพื่อความเป็นไต้หวัน ภายหลังสิ้นสุดยุคเจียง ไคเช็ก ไต้หวันได้มีการพัฒนาระบอบการเมืองไปในแนวทางระบอบประชาธิปไตยและก่อเกิดเป็นพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ที่มีการพัฒนาอัตลักษณ์ที่แตกต่างกันสองรูปแบบ กล่าวคือผู้คนในไต้หวันแบ่งปันประสบการณ์ซึ่งกันและกันในแบบไต้หวัน เมื่อเวลาผ่านไปเอกลักษณ์ของไต้หวันก็ปรากฏขึ้น จนกระทั่งชาวไต้หวันจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ ระบุว่าตนเองเป็นชาวไต้หวันแทนที่จะเป็นชาวจีนหรือไม่ก็ระบุว่าตนเองเป็นทั้งชาวจีนและชาวไต้หวัน อันเกิดจากการที่ไต้หวันมีการพัฒนาสังคมตามสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมของตนเอง

การรับรู้ที่เปลี่ยนของชาวไต้หวันทำให้ผู้คนในไต้หวันเริ่มค้นหาลักษณะของตน กระบวนการทำให้เป็นไต้หวัน ได้ลดทอนความเป็นจีนลง ซึ่งการรับรู้ที่ขัดแย้งกันนี้เองที่เป็นสาเหตุของความขัดแย้งในความสัมพันธ์ข้ามช่องแคบผ่านการแบ่งแยก “ความเป็นไต้หวัน” และ “ความเป็นจีน”

ในสมัยที่ลี เต็งฮุยขึ้นดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีในช่วงปี 1988 จิตสำนึกของชาวไต้หวันได้ถูกปลุกฝังอย่างเห็นได้ชัดและแสดงจุดยืนต่อจีน ทั้งการใช้นโยบายความสัมพันธ์ช่องแคบภายใต้รูปแบบ “การทูตเชิงปฏิบัติ (pragmatic diplomacy)” ซึ่งเป็นความพยายามยุติการถูกโดดเดี่ยวทางการทูตของไต้หวัน โดยการขยายที่ทางและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของไต้หวันและเพื่อกลับเข้าสู่สหประชาชาติและองค์กรระหว่างประเทศอื่น ๆ ซึ่งประเทศจีน (Zhiyue Bo, 2002) ดังนั้นจึงนำไปสู่การตอบโต้จากจีน ส่งผลให้เกิดวิกฤตการณ์ซีเปินาอู๋ ประกาศความสัมพันธ์ระหว่างไต้หวันกับจีนว่าเป็นความสัมพันธ์แบบพิเศษระหว่างรัฐกับรัฐ (special state-to-state relations) แทนที่จะเป็นความสัมพันธ์ภายในของจีนเดียวระหว่างรัฐบาลที่ชอบด้วยกฎหมายกับกลุ่มคนทรยศหรือระหว่างรัฐบาลกลางกับรัฐบาลท้องถิ่น และเนื่องจากไต้หวันเป็นรัฐอธิปไตยตั้งแต่เริ่มก่อตั้งในปี 1912 และการแก้ไขรัฐธรรมนูญในปี 1991 ทำให้ความสัมพันธ์ข้ามช่องแคบเป็นความสัมพันธ์แบบรัฐต่อรัฐแบบพิเศษจึงไม่จำเป็นที่ไต้หวันจะต้องประกาศเอกราช (Zhiyue Bo, 2002) ซึ่งการประกาศนี้มีนัยยะสำคัญ คือไต้หวันและจีนเป็นสองรัฐที่แตกต่างกันและทั้งสองรัฐนี้มีความสัมพันธ์พิเศษ โดยไต้หวันมีเขตอำนาจในพื้นที่เกาะไต้หวัน หมู่เกาะเผิงหู (Penghu) จินเหมิน (Jinmen) และมาจู่ (Mazu) และเกาะเล็กอื่น ๆ อีกจำนวนหนึ่ง การเลือกประธานาธิบดีและรองประธานาธิบดีมาจากพื้นที่ไต้หวันเพียงอย่างเดียว และความชอบธรรมของรัฐบาลไต้หวันก็มาจากประชาชนในไต้หวัน ซึ่งหมายความว่าไต้หวันไม่ได้เป็นเพียงสถานะจากมุมมองทางประวัติศาสตร์เท่านั้น แต่ยังมาจากมุมมองทางกฎหมายด้วย ซึ่งไต้หวันมีคุณสมบัติทั้งหมดของรัฐและเพียงแค่ต้องการการยอมรับเท่านั้น (Teng-hui Lee, 1999)

ต่อมาในสมัยเจิน สุยเปียน (2000-2008) ได้สร้างความแตกต่างอย่างชัดเจนระหว่างไต้หวันและจีน และไต้หวันเป็นรัฐที่แยกจากจีน โดยมีหลักการ “five no’s” คือ หากจีนไม่มุ่งใช้กำลังทหารต่อต้านไต้หวัน ก็จะไม่ประกาศเอกราช ไม่เปลี่ยนชื่อประเทศเป็นสาธารณรัฐไต้หวัน ไม่ใส่หลักการว่าด้วยความสัมพันธ์พิเศษระหว่างรัฐกับรัฐไว้ในรัฐธรรมนูญสาธารณรัฐจีน และไม่สนับสนุนให้ประชาชนลงประชามติว่าจะแยกเป็นอิสระหรือรวมกับจีน รัฐบาลเจิน สุยเปียนมีแนวนโยบายในการปรับปรุงความสัมพันธ์กับจีนตราบที่ไต้หวันได้รับการปฏิบัติในฐานะรัฐอิสระนั่นเอง แต่ความสัมพันธ์ข้ามช่องแคบก็ยังคงตึงเครียด จีนยังคงคุกคามไต้หวันด้วยกำลังทหาร และออกกฎหมายต่อต้านการแยกตัวของไต้หวันในปี 2003 ขณะที่มีการเลือกตั้งทั่วไปในไต้หวัน เจินจึงเปลี่ยนแนวทางการประนีประนอมกับจีนด้วยการเริ่มอ้างว่าจีนและไต้หวันเป็นประเทศที่อยู่สองฝั่งของช่องแคบไต้หวัน ส่วนผลการเลือกตั้งนั้น เจินยังสามารถเอาชนะฝ่ายค้านที่มีการรวมตัวกันของพรรคก๊กมินตั๋งกับพรรค People’s First Party ได้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าชาวไต้หวันส่วนใหญ่สนับสนุนเจิน และยังมีการเพิ่มความแข็งแกร่งของสำนักและอัตลักษณ์ความเป็นไต้หวันที่เชื่อมโยงกับประชาธิปไตย พร้อมกับการมองจีนว่าเป็นอันเพิ่มมากขึ้น (Dahlia Gottlieb, 2017)

อย่างไรก็ตามการทุจริตในช่วงการดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีของเฉิน สุยเปียน ทำให้สถานการณ์ทางการเมืองในไต้หวันพลิกกลับ พรรคก๊กมินตั๋งกลับมามีอำนาจอีกครั้งในปี 2008 นำโดยหม่า อิงจิว (2008-2016) ในสมัยของหม่าได้มุ่งปรับความสัมพันธ์กับจีนจากความตึงเครียดจากสมัยเงินด้วยการรับรองสภาพที่เป็นอยู่ของไต้หวันด้วยนโยบาย “ไม่มีการรวมกัน ไม่มีเอกราช และไม่มีการใช้กำลัง (butong, budu, buwu)” รัฐบาลหม่า สรุปลักษณะของความขัดแย้งกับจีนในช่วงครึ่งหลังว่าการปกครองของลี เต็งฮุยและเฉิน สุยเปียนทั้งหมดเป็นวิธีการจัดการกับหลักการของจีนเดียว ดังนั้นฝ่ายบริหารของหม่าจึงเสนอสิ่งที่เรียกว่า “ฉันทามติ 1992” เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่มั่นคงกับจีน (Yasuhiro Matsuda, 2015) ซึ่งมีหลักการสำคัญคือการยึดมั่นในหลักการจีนเดียว ที่มีความแตกต่างและไม่ยอมรับกันคือฝ่ายจีนหมายความว่าความรวมไปถึงความพยายามร่วมกันในกระบวนการรวมชาติ

นอกจากนี้หม่ายังเรียกร้องให้จีนออกกฎหมายที่ เรียกว่าการปราบปรามการทุจริต ซึ่งเป็นการยุติสงครามทางการเมืองที่ตึงเครียดมายาวนาน เพื่อให้ได้รับการยอมรับในเวทีโลก ทำให้ความความสัมพันธ์ข้ามช่องแคบค่อนข้างมั่นคง ส่งผลให้ในภาพรวมความสัมพันธ์ข้ามช่องแคบในช่วงนี้เกิดขึ้นอย่างสันติ อีกทั้งจีนก็ไม่ได้ละเมิดหลักการสำคัญของตนในเรื่องอำนาจอธิปไตยที่เกี่ยวข้องกับไต้หวัน การพัฒนานี้ทำให้ดูเหมือนว่าความตึงเครียดทางการเมืองระหว่างกันลดน้อยลงไป แต่ในความเป็นจริง อุปสรรคในการสร้างสายสัมพันธ์ข้ามช่องแคบที่ยั่งยืนยังคงอยู่เพราะการยึดถืออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและการเมืองแตกต่างกันมากขึ้นของไต้หวันและจีน ซึ่งหมายความว่าพัฒนาอัตลักษณ์ในไต้หวันยังคงมีส่วนสำคัญต่อปัญหาความขัดแย้งระหว่างไต้หวัน-จีน ในช่วงนี้ จีนยังคงมองว่าไต้หวันเป็นชาวจีน ขณะที่ไต้หวันมองว่าตนแตกต่างจากจีน ทำให้ช่วงเวลานี้ชาวไต้หวันแสดงความต้องการเป็นเอกราชเพิ่มมากขึ้น อีกทั้งกังวลเกี่ยวกับแนวโน้มที่ KMT สนับสนุนจีน อีกทั้งการปรับความสัมพันธ์และบูรณาการอย่างใกล้ชิดกับจีนด้วยการทำข้อตกลงการค้าข้ามช่องแคบทำให้ประชาชนชาวไต้หวันกังวลว่าจะนำไปสู่การพึ่งพาจีนและถูกดูดซับเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของจีน จึงมีการก่อตั้งขบวนการนักศึกษาดอกทานตะวัน (Sunflower Student Movement) ในฤดูใบไม้ผลิปี 2014 และมีนักเรียน นักศึกษา ประชาชน ไปจนถึงปัญญาชนจากวงการต่างๆหลายพันคนประท้วงคัดค้านการกระทำของรัฐบาลหม่าที่พยายามสร้างความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับจีน

การที่ประชาชนไต้หวันปฏิเสธเสียงเรียกร้องของจีนและ KMT แสดงให้เห็นถึงความล้มเหลวของแนวทางที่รัฐบาลหม่ามีต่อความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับจีนมากขึ้น ส่งผลให้ KMT ถูกปฏิเสธ และไช่ อิงเหวิน แห่งพรรคประชาธิปไตยก้าวหน้า (Democratic Progressive Party) ได้รับเลือกเป็นประธานาธิบดีในปี 2016 การเลือกตั้งครั้งนี้แสดงให้เห็นชัดเจนว่าประชาชนชาวไต้หวันให้ความสำคัญกับอำนาจอธิปไตยของไต้หวันและพัฒนาเอกลักษณ์ของตนอย่างแข็งแกร่ง

ประธานาธิบดีไช่ อิงเหวินแสดงความชัดเจนในการยึดมั่นสถานภาพของไต้หวัน ซึ่งเห็นได้จากสุนทรพจน์ครั้งแรกที่กล่าวว่า “ฉันได้รับเลือกเป็นประธานาธิบดีตามรัฐธรรมนูญแห่งสาธารณรัฐจีนดังนั้นจึงเป็นความรับผิดชอบของฉันในการปกป้องอธิปไตยและดินแดนของสาธารณรัฐจีน” (Focus Taiwan, 2016) ฝ่ายจีนซึ่งตระหนักถึงความล้มเหลวของการร่วมมือกับ KMT จึงกลับไปใช้นโยบายเชิงก้าวร้าวต่อไต้หวันอีกครั้งหนึ่ง

โดยยึดฉันทามติปี 1992 เป็นอาวุธทางการเมืองเพื่อต่อต้าน ฉันทามติ ปี 1992 เป็นการตีความนโยบายจีนเดียว จีนและไต้หวันยอมรับว่ามีจีนหนึ่งเดียว แต่นิยามต่างกันโดยจีนเชื่อว่าจีนและไต้หวันเป็นหนึ่งเดียวกัน ขณะที่ไต้หวันเชื่อว่าจีนเป็นเพียงจีนที่ไม่รวมไต้หวัน ฉันทามตินี้จึงกลายเป็นเงื่อนไขของการเจรจา อีกทั้งจีนได้กีดกันไต้หวันจากเหตุการณ์ต่าง ๆ ของโลก เช่น องค์การอนามัยโลกและองค์การการบินพลเรือนระหว่างประเทศ (ICAO) นับตั้งแต่ประธานาธิบดีไช่ อิงเหวินเข้ารับตำแหน่ง

ในด้านของรัฐบาลไต้หวันได้พยายามรักษาความเป็นอิสระและอธิปไตยของไต้หวัน นโยบายหนึ่งที่ยืนยันอำนาจอธิปไตยของไต้หวันและลดการพึ่งพาทางเศรษฐกิจจีน คือ การปรับเปลี่ยนนโยบายเศรษฐกิจระหว่างไต้หวันและจีน และเพิ่มระยะห่างระหว่างทั้งสองดินแดนอีกครั้งด้วยการพยายามลดการพึ่งพาทางเศรษฐกิจกับจีนที่เป็นทั้งตลาดนำเข้าและส่งออกสินค้าสำคัญของไต้หวัน รวมไปถึงการเป็นแหล่งผลิตอันดับหนึ่งของไต้หวัน ด้วยการสานสัมพันธ์ทางธุรกิจกับชาติเอเชียและการเพิ่มความเป็นเอกราชของไต้หวันผ่าน “นโยบายมุ่งใต้ใหม่ (New Southbound Policy)” ในปี 2016

ทั้งนี้ นโยบายมุ่งใต้ใหม่ของรัฐบาลไต้หวันมีเป้าหมายเพื่อยกระดับความร่วมมือทั้งทางด้านเศรษฐกิจการค้า เทคโนโลยีและวัฒนธรรมในทุกมิติ และร่วมแบ่งปันทรัพยากร บุคลากรและการตลาดกับ 18 ประเทศ ซึ่งผลของนโยบายนี้ได้เกิดการแลกเปลี่ยนและการเดินทางระหว่างกันมากขึ้น รวมถึงการเพิ่มมูลค่าการค้าระหว่างไต้หวันกับกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียน ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ และประเทศในเอเชียใต้ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าไต้หวันจะไม่อาจลดการพึ่งพาเศรษฐกิจจากจีนได้ อีกทั้งยังต้องเผชิญอุปสรรคในด้านต่าง ๆ ในการผลักดันนโยบายมุ่งใต้ใหม่ เช่น ข้อจำกัดจากนโยบายจีนเดียว วัฒนธรรมที่แตกต่างกันในแต่ละประเทศ นโยบายการเมืองในแต่ละประเทศที่จะส่งผลถึงการกีดกันด้านความร่วมมือ และการเผชิญกับคู่แข่งอย่างชาติมหาอำนาจอื่น ๆ (พิพิธญาณ์ แสงปัญญา, 2561: 8) แต่นโยบายนี้ก็ช่วยให้ไต้หวันมีคุณค่าใหม่ ๆ และเป็นที่รู้จักในประชาคมโลกมากยิ่งขึ้น และยังช่วยเพิ่มสำนึกความเป็นไต้หวันที่แตกต่างกันจากจีนและสำนึกในการแสวงหาอธิปไตยของไต้หวันอีกด้วย

สรุปและอภิปรายผล

อัตลักษณ์ไต้หวันถูกสร้าง พัฒนาและเปลี่ยนแปลงโดยกระบวนการทางสังคมผ่านประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ การเมือง จนเป็นอัตลักษณ์ที่แตกต่างจากจีนอันนำไปสู่ความขัดแย้งในความสัมพันธ์ข้ามช่องแคบ จนเกิดการแบ่งแยกและการต่อสู้ระหว่างจิตสำนึกของชาวจีนและจิตสำนึกของชาวไต้หวันจนถึงปัจจุบัน การระบุตัวตนของอีกฝ่าย ช่วงแรกต่างก็มองและแย้งชิงว่าตนคือจีนที่แท้จริง ในระยะแรกอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมชาติพันธุ์จึงมีบทบาทถูกดึงมาใช้ แต่ต่อมาเมื่อไต้หวันเริ่มมีการพัฒนาจากการสร้างอัตลักษณ์ของผู้คนในยุคสมัยต่างๆ การสร้างความเหมือนและความต่าง ทำให้เกิดอัตลักษณ์ของไต้หวันที่ไม่ใช่อัตลักษณ์อย่างจีน ไต้หวันหันมาระบุว่าตนคือไต้หวัน ส่วนจีนก็คือจีน พร้อมทั้งต้องการเป็นอิสระและปกครองตนเอง ขณะที่จีนยังคงมองว่าไต้หวันเป็นส่วนหนึ่งของจีน จึงเกิดวัฏจักรความขัดแย้งขึ้น

การพัฒนาอัตลักษณ์เหล่านี้ถูกพัฒนาต่อและถูกเชื่อมโยงเข้ากับความสัมพันธ์ข้ามช่องแคบ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมชาติพันธุ์จึงไม่ใช่สิ่งสำคัญ แต่กลายเป็นอัตลักษณ์ของ “ชาติ” ใต้หวันที่เป็นสิ่งสำคัญ ในการกำหนดความแตกต่างและจัดกลุ่มทางการเมืองในใต้หวัน เนื่องจากความสัมพันธ์ข้ามช่องแคบนั้น ตั้งอยู่บนประเด็นสำคัญคือการแสวงหาความเป็นรัฐอธิปไตยของใต้หวันและปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น อย่างยาวนานนั้นเกี่ยวเนื่องอยู่กับเรื่องของอัตลักษณ์ความเป็นชาติ แม้จะมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกันมากขึ้น ทางเศรษฐกิจและสังคม แต่ก็ยังไม่สามารถหาทางออกที่ชัดเจนต่อความสัมพันธ์ได้ ชาวใต้หวันก็ดูเหมือน ยังไม่แน่ใจเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของตน อัตลักษณ์ที่คลุมเครือยังเห็นได้จากการสลับขึ้นมามีบทบาทในการเมือง ของใต้หวันระหว่างพรรค DPP ที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของชาวใต้หวันที่จะเลือกแยกตัวกับก๊กมินตั๋งซึ่งเรียกร้อง ให้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับจีนมากขึ้น พัฒนาการทางการเมือง ความสัมพันธ์ข้ามช่องแคบในอนาคต ของใต้หวันไม่ว่าจะรวมหรือแยกตัวจากจีนจึงขึ้นอยู่กับอัตลักษณ์ชาติของความเป็นใต้หวันกับความเป็นจีน ที่เกิดขึ้นของชาวใต้หวัน

อัตลักษณ์ของใต้หวันมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาผ่านกระบวนการทางการเมืองในใต้หวัน การเผชิญหน้าระหว่างจิตสำนึกของชาวใต้หวันที่เกิดขึ้นใหม่และจิตสำนึกแบบจีนดั้งเดิมได้กลายมาเป็น นโยบายความสัมพันธ์ข้ามช่องแคบและการระบุตัวตนของใต้หวันต่อความสัมพันธ์ ทำให้ความตึงเครียด ของช่องแคบใต้หวันเพิ่มขึ้นและคุกคามเสถียรภาพในเอเชียตะวันออก แม้จะมีบางช่วงที่ความสัมพันธ์ ข้ามช่องแคบดำเนินไปด้วยดีจนมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดทางเศรษฐกิจอย่างการค้าข้ามช่องแคบ การแลกเปลี่ยน ทางวัฒนธรรม แต่ใต้หวันก็ยังคงยึดมั่นในอัตลักษณ์ของตนและมีความกลัวที่จะถูกครอบงำ ขณะเดียวกันจีน ก็กลัวที่จะสูญเสียใต้หวันไปเนื่องจากต่างก็มีอัตลักษณ์ของตนที่ยึดถือเอาไว้ นอกจากนี้ขณะที่รัฐบาลจีน ยังคงให้ความรู้แก่ชาวแผ่นดินใหญ่ว่าใต้หวันเป็นส่วนหนึ่งของจีน ในทางกลับกันในใต้หวันยังคงส่งเสริม ความเป็นใต้หวัน ในระยะยาวความแตกต่างของสำนึกของชาวใต้หวันและชาวจีนที่เกิดขึ้นนี้จะยังทำให้การแก้ปัญหา ข้ามช่องแคบยิ่งยากขึ้นเท่านั้น

บรรณานุกรม

- พิพิธญาณ์ แสงปัญญา. (2561). นโยบายมุ่งใต้ใหม่: Soft Power ของใต้หวัน. *วารสารโพธิวิสัย*, 2(1), 73-99.
- วรอนงค์ โกวิทเสถียรชัย.(2012). อัตลักษณ์ใต้หวันในยุคโลกาภิวัตน์. *วารสารสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร*, 9(2), 134-159.
- Bo, Z. (2002). **Cross-Strait Relations at the Turn of the Century: Divergence and Confrontation 1996-2002.** *Chinese Law & Government*, 35(5), 3-17.
- Brown, M. (2004). **Is Taiwan Chinese? The Impact of Culture, Power, and Migration on Changing Identities.** University of California Press.
- Bush, R. (2021). **Taiwan's democracy and the China challenge.** https://www.brookings.edu/wpcontent/uploads/2018/12/FP_20190226_taiwan_bush_hass.pdf.

- Corcuff, S. (2002). **The February 28 Incident and National Identity**. In *Memories of the Future: National Identity Issues and the Search for a New Taiwan*. 22-27. Routledge.
- Koopman, K. (2016). Taiwan's Path to Independence: Resolving the "One China" Dispute. **Journal of Conflict Resolution**, 18(1), 221-248.
- Gottlieb, D. (2017). **Politics, China, and Taiwan's Youth Identity**. <https://ketagalanmedia.com/2017/10/31/politics-china-taiwans-youth-identity/>.
- Lee, T. (1999). Understanding Taiwan: Bridging the Perception Gap. **Foreign Affairs**, 78(6), 9-14.
- Li, Y. (2013). Constructing Peace in the Taiwan Strait: a constructivist analysis of the changing dynamics of identities and nationalisms. **Contemporary China**, 23 (85), 119-142.
- Lin, D. (2022). "One China" and the Cross-Taiwan Strait Commitment Problem. **Journal of The China Quarterly**, 1-23.
- Lynch, D. (2004). Taiwan's self-conscious nation-building project. **Asian Survey**, 44(4), 513-533.
- Matsuda, Y. (2015). Cross-Strait Relations under the Ma Ying-jeou administration: From Economic to Political Dependence. **Contemporary East Asia Studies**, 4(2), 3-35.
- Qi, D. (2012). Divergent Popular Support for the DDP and the Taiwan Independence Movement, 2000-2012. **Journal of Contemporary China**, 21(78), 973-991.
- Rigger, S. (2003). Disaggregating the Concept of National Identity. **Asia Program Special Report**, 114, 17-21.
- Tsai, C. (2007). National Identity, Ethnic Identity, and Party Identity in Taiwan. **Maryland Series in Contemporary Asian Studies**, 188, 1-33.
- Wang, V. (2017). Reconciliation without Convergence? China-Taiwan Relations in Comparative and Theoretical Perspectives. **Paper for delivery at the ISA International Conference**. 1-33.
- Wei, C. & Lai, C. (2017). Identities, Rationality and Taiwan's China Policy: The Dynamics of Cross-Strait Exchanges. **Asian Studies Review**, 41(1), 136-154.
- Shen, S. (2013). Democracy and Nation Formation: National Identity Change 104 and Dual Identity in Taiwan 1991-2011. **Columbia University Academic**. 1-191.
- Zhong, Y. (2016). Explaining National Identity Shift in Taiwan. **Contemporary China**, 25(99), 336-352.